

TIESĪBAS UZ IEBILDUMIEM ŠĶĪRĒJTIESAS PROCESĀ

RIGHTS TO OBJECTIONS IN ARBITRATION PROCEEDINGS

Lauris Rasnačs, *Dr. iur.*

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes
Civiltiesisko zinātņu katedras lektors

Summary

In the present paper, the author analyses one of the most important principles of arbitration proceedings – the right to object and the waiver of this right, which are important tools necessary to ensure smooth and efficient examination of the dispute in the arbitration proceedings and adoption of arbitral award. The author examines the substance of the said principle, preconditions and consequences of its applications, and, most importantly, the limits to what extent a party may waive its rights to object, namely – whether the party, in case of delayed objections, may also waive the right to object to the potential breach of mandatory requirements of law. The author arrives at several findings, inter alia, concerning potential amendments to the law.

Atslēgvārdi: tiesības uz iebildumiem, strīdu izšķiršana, šķīrējtiesas process, procesuālie termiņi, šķīrējtiesas nolēmumu izpilde

Keywords: right to object, dispute resolution, arbitration proceedings, procedural time bars, enforcement of the arbitral award

Ievads

Vigilantibus iura, non dormientibus scripta sunt – “tiesības ir rakstītas modrajiem, nevis snaudošajiem” – šī imperatora Justiniāna II laika romiešu tiesību atziņa,¹ šķiet, reti kurā tiesību nozarē vai apakšnozarē ir tik aktuāla kā šķīrējtiesu tiesībās. Viena no priekšrocībām strīda izšķiršanai šķīrējtiesā ir salīdzinoši ātra nonākšana līdz strīda galīgajam atrisinājumam. Lai sasniegtu šo mērķi, tiek izmantoti vairāki risinājumi – ierobežojums apstrīdēt šķīrējtiesas spriedumu pēc būtības, noteikti procesuālie termiņi, kā arī noteikums, kas paredz, ka iebildumi par iespējamiem pārkāpumiem šķīrējtiesas procesā pusēm jāizteic bez kavēšanās, pretējā gadījumā puse zaudē tiesības izteikt šos iebildumus. Šīs tiesības uz iebildumiem un to ierobežojums faktiski rada situāciju, ka pusēm ir labi jāpārzina šķīrējtiesas procesam piemērojamie noteikumi, lai tās spētu laikus identificēt iespējamu

¹ Kudla H. Lexikon der lateinische Zitate. 2. überarbeitete Aufl. München: Verlag C. H. Beck, 2001, S. 340.

pārkāpumu un uz to reaģēt. Vienlaikus tiesību uz iebildumiem ierobežojums rada arī jautājumu par šo ierobežojumu piemērošanas robežām, proti, vai, nepauzot savlaicīgus iebildumus, puse var zaudēt tiesības uz iebildumiem par jebkuru, arī imperatīvo, tiesību normu pārkāpumiem.

Šajā rakstā autors aplūkos tiesību uz iebildumiem piemērošanas robežas, paša ierobežojuma nozīmi, kā arī to, kas uzskatāmi par savlaicīgi pausti iebildumiem un kādas ir sekas, ja attiecīgie iebildumi nav pausti savlaicīgi. Raksta noslēgumā autors izdarīs vairākus secinājumus un sniegs priekšlikumu par grozījumiem Latvijas tiesību normās, kas regulē tiesības uz iebildumiem šķīrējtiesas procesā un šo tiesību ierobežošanu.

Dalībai šķīrējtiesas procesā nepieciešamas detalizētas zināšanas. Šķīrējtiesas procesa pusēm iebildumi par procesuāliem jautājumiem jāizsaka bez kavēšanās, pretējā gadījumā puses var zaudēt tiesības vēlāk atsaukties uz, iespējams, pieļauto procesuālo pārkāpumu. Tēlaini izsakoties, šķīrējtiesas procesa pusei ir ne tikai tiesības tikt uzklautai, bet arī pienākums savlaicīgi paust savus argumentus, tajā skaitā iebildumus par iespējamajiem procesuālajiem pārkāpumiem. Pirms Šķīrējtiesu likuma² stāšanās spēkā 2015. gada 1. janvārī līdzīga satura noteikumi bija iekļauti Civilprocesa likuma³ 525. panta pirmajā un trešajā daļā. Latvijas tiesībās šāda satura noteikumi ieviesti saskaņā ar UNCITRAL starptautiskās komerciālās šķīrējtiesas parauglikuma (*UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration*; turpmāk – Parauglikums) 4. pantu. Tomēr vai šī Latvijas tiesībās iekļautā tiesību norma darbojas un vai pastāv pietiekama skaidrība par to, kādos gadījumos šī norma ir piemērojama, kādas ir tās piemērošanas robežas un sekas? Šo jautājumu izpēte ir šī raksta uzdevums.

1. Tiesību uz iebildumiem nozīme

Labas ticības princips un tajā ietilpstošais pretrunīgas rīcības aizliegums (lat. val. – *venire contra factum proprium*)⁴ ir piemērojams arī šķīrējtiesu tiesībās. Kā norādījusi Honkongas Augstākā tiesa, pastāv labas ticības princips, kas konkrētās lietas apstākļos prasa atbildētājam celt iebildumus par konkrētā šķīrējtiesas sastāva izveidi. To, ka atbildētājs nav cēlis šos iebildumus un viņa acīmredzamā taktika ir “noglabāt šo argumentu piedurknē”, lai celtu ārā tikai tad, ja šķīrējtiesas process būs zaudēts (angļu val. – *keeping this point up to its sleeve to be pulled out only if the arbitration was lost*), nevar atzīt par atbilstošu labas ticības principam vai citiem priekšstatiem par taisnīgumu un godīgu spēli (angļu val. – *fair play*).⁵

Saprotams, ka šāda veida rīcība nereti var visai sarežģīt un paildzināt šķīrējtiesas procesu, kā to visai daiļrunīgi ir uzsvērusi arī ASV Federālā tiesa: “puse nedrīkst gaidīt slēpnī un tad padarīt par bezjēdzīgiem gadiem ilgus centienus un miljoniem dolāru patēriņu. Puse nedrīkst klusēt, neceļot nekādus iebildumus

² Šķīrējtiesu likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, 01.10.2014., Nr. 194 (5254).

³ Civilprocesa likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, 03.11.1998., Nr. 326/330 (1387/1391).

⁴ Balodis K. Labas ticības princips mūsdienu Latvijas civiltiesībās. Jurista Vārds, 03.12.2002., Nr. 24 (257), 1. nodaļa, b) punkts.

⁵ China Nanhai Oil Joint Service Corporation Shenzhen Branch v. Gee Tai Holdings Co. Ltd. High Court, Supreme Court of Hong Kong, Hong Kong, 13 July 1994, 1992 No. MP 2411. Citēts no: UNCITRAL Secretariat Guide on the Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards (New York, 1958). United Nations: New York, 2016, p. 203. Pieejams: http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/NY-conv/2016_Guide_on_the_Convention.pdf [aplūkots 19.02.2019.].

šķirējtiesas procesa laikā, un, kad tiek pieņemts tai negatīvs šķirējtiesas spriedums, iebilst par situāciju, par kuru tā zināja jau no paša sākuma”.⁶

Lai novērstu šādu rīcību, šķirējtiesu tiesībās ir paredzēts speciāls līdzeklis, tā sauktā tiesību uz iebildumiem zaudēšana (angļu val. – *waiver, estoppel*), kas paredz, ka pusei netiek ļauts iebilst vēlāk pēc pārkāpuma fakta, ja tā necēla iebildumus jau iepriekš.⁷

Šis ierobežojums formulēts arī UNCITRAL starptautiskās komerciālās šķirējtiesas parauglikuma 4. pantā, kas paredz: “ja puse, kurai ir zināms, ka nav ievērots kāds no šī likuma noteikumiem, no kura puses var atkāpties, vai arī kāda no šķirējtiesas likuma prasībām, tomēr turpina šķirējtiesas procesu, bez nepamatotas kavēšanās, vai arī ja tam ir noteikts laika termiņš, šajā laika termiņā neizsakot iebildumus, uzskatāms, ka šī puse ir atteikusies no tiesībām uz iebildumiem”. Šis normas mērķis ir novērst iespēju kādai no pusēm vēlāk šķirējtiesas procesā vai pie šķirējtiesas nolēmuma izpildes celt iebildumus par tādu iespējamu procesuālu pārkāpumu, par kuru šī puse zināja jau agrāk.⁸ Tādā veidā šis ierobežojums nodrošina iespēju šķirējtiesai nodrošināt šķirējtiesas procesa efektīvu virzību,⁹ ko nedrīkst kavēt pušu pasivitāte, un tā sasniegšanas labad šķirējtiesa var taisīt spriedumu pat tad, ja neviena no pusēm nenāk uz šķirējtiesas procesa sēdi.¹⁰

Lai arī ar zināmām atšķirībām formulējumā, tomēr Parauglikuma 4. pants ir noderējis par paraugu Latvijas likumdevējam, formulējot gan Šķirējtiesu likuma 48. panta pirmo un otro daļu – “(1) Pusei ir tiesības iesniegt iebildumus, ja ir pārkāpts vai nav ievērots kāds no šā likuma, pastāvīgās šķirējtiesas reglamenta vai pušu vienošanās nosacījumiem. Iebildumus puse iesniedz šķirējtiesas sastāvam un otrai pusei rakstveidā, tiklīdz tai par attiecīgo pārkāpumu ir kļuvis zināms. (2) Ja puse neiesniedz iebildumus, uzskatāms, ka tā ir atteikusies no savām tiesībām celt iebildumus, izņemot gadījumu, kad iebildumus puse nav iesniegusi no tās neatkarīgu iemeslu dēļ” –, gan arī līdz 2015. gada 1. janvārim spēkā bijušo līdzīga satura Civilprocesa likuma 525. panta pirmo un trešo daļu. Ņemot vērā šīs Parauglikuma normas ietekmi, arī Šķirējtiesu likuma 48. panta iztulkošanā piemērojamas tās pašas atziņas un mērķi, kuri ir ievēroti un kuru sasniegšanai paredzēts Parauglikuma 4. pants.

Latvijas Universitātes asociētā profesore tiesību doktore Inga Kačevska, rakstot par tiesību uz iebildumiem zaudēšanu, norādījusi, ka tas ir viens no galvenajiem šķirējtiesas procesa principiem, un nodēvējusi to par “atteikšanās principu”.¹¹ Ņemot vērā piemērošanas vispārējo raksturu, kā arī būtisko lomu pienācīgas

⁶ ASV Federālās tiesas spriedums lietā Hunt v. Mobile Corporation, 583 F. Supp. 1092 (S.D.N.Y. 1984). Citēts no: Derains Y., Swartz E. A. The Guide to New ICC Rules of Arbitration. The Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 1998, p. 349.

⁷ Ibid.

⁸ UNCITRAL 2012 Digest of Case Law on the Model Law on International Commercial Arbitration. United Nations, New York, 2012, p. 18. Pieejams: <http://www.uncitral.org/pdf/english/clout/MAL-digest-2012-e.pdf> [aplūkots 04.02.2019].

⁹ Gunnarson G. V., Earnest D., Gallardo R., Kaczor T. How to Sharpen the Sword of Efficiency in International Arbitration. In: Czech (& Central European) Yearbook of Arbitration. Vol. VI. 2016. Rights and Duties of Parties in Arbitration. The Hague: Lex Lata, 2016, p. 109.

¹⁰ Sergeev A., Tereshchenko T. The Flexibility of the Arbitration Procedure. In: Czech (& Central European) Yearbook of Arbitration. Vol. VII. 2017. Conduct of Arbitration. The Hague: Lex Lata, 2017, p. 148.

¹¹ Kačevska I. Starptautiskās komerciālās arbitražas tiesības. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 2010, 253. lpp.

šķirējtiesas procesa norises nodrošināšanā, minētais ierobežojums pamatoti dēvējams par vienu no būtiskākajiem šķirējtiesu procesa principiem. Tomēr no valodas viedokļa jēdziens “atteikšanās princips” nebūtu uzskatāms par visai veiksmīgu, tādēļ šo rindu autors piedāvā lietot jēdzienu “iebildumu savlaicīgas paušanas princips”.

Būtu maldīgi uzskatīt, ka iebildumu savlaicīgas paušanas principa un tiesību uz iebildumiem ierobežošanas mērķis kā minētā principa pārkāpuma sekas ir *per se* nodrošināt efektīvu šķirējtiesas procesa norisi. Līdzīgi citiem privāttiesību instrumentiem, arī tiesību uz iebildumiem ierobežošana ir tiesiskās aizsardzības līdzeklis, kas aizsargā konkrētu vai konkrētas kategorijas personu – otru pusi šķirējtiesas procesā (vai citas puses, ja konkrētajā šķirējtiesas procesā ir vairāk par diviem lietas dalībniekiem) pret nepamatotu šķirējtiesas procesa vai arī šķirējtiesas nolēmuma izpildes novilcināšanu. Tādēļ secināms, ka otrai pusei gan šķirējtiesas procesa gaitā, gan arī tad, kad tiek izlemts jautājums par šķirējtiesas nolēmuma izpildi (izpildu raksta izsniegšanu Latvijas pastāvīgās šķirējtiesas sprieduma izpildei vai arī ārvalstu šķirējtiesas nolēmuma atzīšanu un izpildi) ir tiesības norādīt uz to, ka puse, kura pauz iebildumus, ir zaudējusi tiesības paust šos iebildumus.

2. Tiesību uz iebildumiem ierobežojumu tvērumš

Iebildumi plašākā nozīmē var aptvert gan iebildumus no materiālo tiesību viedokļa, gan arī procesuālo iebildumus. Tajā nozīmē, kas ir aktuāla šī raksta un šķirējtiesu tiesību kontekstā, ir runa tieši par tā sauktajiem procesuālajiem iebildumiem.¹² Kas tad pēc būtības ietilpst juridiskajā kategorijā “procesuālie iebildumi”?

Aplūkojot Parauglikuma 4. pantu, var secināt, ka par procesuālajiem iebildumiem var uzskatīt iebildumus par “ši likuma noteikumu, no kuriem puses var atkāpties” pārkāpumu (tas ir, šķirējtiesas darbību un procesa norisi regulējoša normatīva akta pārkāpumu), kā arī šķirējtiesas līguma pārkāpumu. Šķirējtiesu likuma 48. panta pirmās daļas redakcija ir mazliet atšķirīga, proti, vismaz pirmšķietami tā runā par jebkuru “šā likuma”, kā arī “pastāvīgās šķirējtiesas reglamenta vai pušu vienošanās” pārkāpumu. Vai Parauglikumā ir piedāvāts dalīt šķirējtiesas procesu regulējošā likuma normas tādās, no kuru piemērošanas puses var atkāpties (un attiecīgi zaudēt tiesības uz iebildumiem par šādas, pēc būtības imperatīvas tiesību normas pārkāpumu), kā arī tādās, no kuru piemērošanas puses nevar atkāpties (un kuru pārkāpuma gadījumā tiesības uz iebildumiem par šo pārkāpumu nevar zaudēt, pat ja šie iebildumi ir pausti novēloti), kamēr šķirējtiesu likums pieļauj tiesību zaudēšanu uz iebildumiem par jebkura šī likuma pārkāpumu?

Principā šāds dalījums pastāv.

Kā norāda itāļu tiesību zinātnieki Elēna Fonseka (*Elena Zucconi Galli Fonseca*) un Karlo Rasija (*Carlo Rasia*), Itālijas šķirējtiesu tiesībās tiek akcentēts imperatīvo tiesību normu saistošais spēks, no kura nevar atkāpties nedz puses, nedz šķirējtiesneši un kurš ir saistošs neatkarīgi no iebildumu izteikšanas. Par imperatīvām normām esot uzskatāmi Itālijas Civilprocesa kodeksa 829. pantā uzskaitītie pamati

¹² Torgāns K. (komentāra autors). Civilprocesa likuma 525. panta komentārs. Civilprocesa likuma komentāri. III daļa (61.–86. nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 124. lpp.

šķirējtiesas sprieduma atcelšanai jeb *set aside* piemērošanai,¹³ kas ietverot tādu normu uzskaitījumu, kas būtībā noteic procesuālo publisko kārtību.¹⁴ Šī tiesību norma paredz šķirējtiesas sprieduma atcelšanu, piemēram, ja šķirējtiesas līgums nav spēkā, spriedums taisīts, pārsniedzot prasības priekšmeta robežas, vai arī to ir taisījis šķirējtiesnesis, kas nav tiesīgs ieņemt šo amatu.¹⁵ Vienlaikus Itālijas Civilprocesa kodeksa 829. pantā ir tieši noteikts, ka šie šķirējtiesas sprieduma atcelšanas pamati piemērojami neatkarīgi no iepriekšējas tiesību zaudēšanas uz iebildumiem.

Jautājums par tiesībām uz iebildumiem un šo tiesību zaudēšanu ir kodificēts arī Anglijas un Velsas tiesībās, paredzot attiecīgu regulējumu 1996. gada Šķirējtiesu likumā (*Arbitration Act 1996*); pirms tam doktrīnu esot paredzējuši tikai tiesu precedenti.¹⁶ Tomēr Anglijas un Velsas tiesībās šis jautājums salīdzinājumā ar Itālijas regulējumu tiek regulēts, ja tā var teikt, "no otras puses". Proti, 1996. gada Šķirējtiesu likuma 73. pantā ir izsmeloši uzskaitīts, par kādiem pārkāpumiem var zaudēt tiesības uz iebildumiem.¹⁷ Iespējamie pārkāpumi formulēti plaši, piemēram, jurisdikcijas trūkums, pārkāpumi šķirējtiesas procesa norisē vai pārkāpumi saistībā ar šķirējtiesas sastāva atbilstību.

Parauglikuma 4. panta sakarā komentēts: kaut arī šis pants iesaka minēto dalījumu, tas tomēr pieļauj tiesību zaudēšanu uz iebildumiem arī par imperatīvu tiesību normu pārkāpumiem.¹⁸ Tātad Parauglikums neliedz valstu tiesību normās paredzēt iespējas zaudēt tiesības uz iebildumiem arī par imperatīvo tiesību normu pārkāpumiem.

Tātad, ja šķirējtiesas procesu regulējošās tiesību normas tiek iedalītas tādās, par kuru pārkāpumiem puse zaudē tiesības iebilst, ja nav savlaicīgi cēlusi šos iebildumus, kā arī tādās, kuru piemērojamību neietekmē novēlota iebildumu celšana, to tiešā veidā nosaka likumdevējs. Latvijas Šķirējtiesu likumā šāds dalījums nav noteikts. Turklāt, lai gan autors atceras, ka Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras izveidotajā darba grupā, kuras dalībnieks bija arī šo rindu autors un kuras mērķis bija Šķirējtiesu likumprojekta izstrāde, tika pausts viedoklis, ka tiesību zaudēšana uz iebildumiem par likuma pārkāpumiem pieļaujama tikai saistībā ar likuma noteikumiem, no kuru piemērošanas puses var atkāpties, tomēr, piemēram, no Šķirējtiesu likuma anotācijas neizriet, ka arī Latvijas likumdevējam būtu bijusi doma ieviest šādu dalījumu.¹⁹ No tā varētu izdarīt secinājumu, ka Šķirējtiesu likuma 48. panta pirmā daļa pieļauj tiesību uz iebildumiem zaudēšanu par jebkuras šī likuma, arī imperatīvās, tiesību normas pārkāpumu.

Tomēr vai Latvijas sabiedrība, arī esošie un potenciālie šķirējtiesas procesu dalībnieki, ir gatavi būtībā tik kategoriskai doktrīnai, kas prasa pusēm būt īpaši uzmanīgām savu tiesību aizsardzībā? Piemēram, ja pieņemtu, ka ir pieļaujama

¹³ Fonseca G. Z. E., Rasia G. Parties' and Arbitrators Autonomy in Conduct of Arbitral Proceedings. In: Czech (& Central European) Yearbook of Arbitration. Volume VII. 2017. Conduct of Arbitration. The Hague: Lex Lata, 2017, p. 193.

¹⁴ Ibid., p. 192.

¹⁵ Codice di procedura civile. Titolo VIII: DELL' ARBITRATO. Pieejams: <https://www.studiocataldi.it/codiceproceduracivile/libroquarto-viii.asp> [aplūkots 13.02.2019.].

¹⁶ Bernsteit R., Wood D., Tackaberry J., Marriott A. L. Handbook of Arbitration Practice. London: Sweet & Maxwell, 1998, p. 262.

¹⁷ Arbitration Act 1996. Article 73. Pieejams: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/23/section/73> [aplūkots 13.02.2019.].

¹⁸ Derains Y., Schwartz E. A. 1998, pp. 350–351.

¹⁹ Šķirējtiesu likuma anotācija. Pieejams: http://tap.mk.gov.lv/doc/2005/TMAnot_121113_skirejties.1311.doc [aplūkots 13.02.2019.].

tiesību uz iebildumiem zaudēšana par jebkuru Šķirējtiesas likuma pārkāpumu, varētu izdarīt secinājumu, ka arī, ja, piemēram, lietā esošais strīds ir par kādu no lietu kategorijām, kas saskaņā ar Šķirējtiesu likuma 5. panta pirmo daļu nevar tikt skatītas šķirējtiesā, bet neviena no pusēm nav par to savlaicīgi iebildusi, šāds iebildums vēlāk vairs nevarētu tikt izmantots kā pamats iespējamam atteikumam izsniegt izpildu rakstu attiecīgā šķirējtiesas sprieduma izpildei. Latvijas apstākļos šādas situācijas pieļaujamība būtu apšaubāma. Lai novērstu šādas situācijas un interpretācijas risku, **arī Latvijas likumdevējam vajadzētu Šķirējtiesu likumā, domājams, papildinot šī likuma 48. pantu ar pirmo *prim* daļu, tieši norādīt, kuru tiesību normu pārkāpumu gadījumā tiesības uz iebildumiem nevar tikt zaudētas, pat ja tās iepriekš nav paustas.** Šīs tiesību normas būtu uzskatāmas par Latvijas procesuālo publisko kārtību.

Šiem izņēmuma gadījumiem gan nevajadzētu būt definētiem pārlietu plaši, jo tas palielinātu iespēju negodprātīgām pusēm kavēt šķirējtiesas procesu ar novēlotiem iebildumiem. Autora ieskatā tiesības uz iebildumiem nebūtu pieļaujams zaudēt tikai tad, ja runa ir par Šķirējtiesu likuma 5. panta pārkāpumiem (ierobežojumi noteiktu civiltiesisko strīdu izšķiršanai šķirējtiesai) vai arī 15. panta pārkāpumiem (gadījumi, kad persona nevar būt par šķirējtiesnesi).

Pirmajā brīdī varētu šķist, ka Parauglikuma 4. pants un Šķirējtiesu likuma 48. panta pirmā daļa atšķiras arī tajā ziņā, ka šī Šķirējtiesu likuma norma runā arī par iespējamu tiesību uz iebildumiem zaudēšanu par šķirējtiesas reglamenta pārkāpumu, jo Parauglikuma 4. pantā iespējami reglamenta pārkāpumi nav tieši pieminēti. Tomēr jāatceras, ka šķirējtiesas reglamenta piemērošanas pamats ir šķirējtiesas līgums. Tādējādi ar iespējamām šķirējtiesas līguma pārkāpumiem plašākā nozīmē saprotami arī iespējami šķirējtiesas reglamenta pārkāpumi.

Visbeidzot, aplūkojot tiesību uz iebildumiem ierobežojumu tvērumu, jāvērtē, vai šīs tiesību institūts ir aprobežots tikai ar pašu šķirējtiesas procesu un jautājuma izskatīšanu par šķirējtiesas nolēmuma piespiedu izpildi, vai tas var mijiedarboties ar civilprocesu arī nedaudz plašākā nozīmē. Par pamatotāku uzskatāma otrā opcija, proti, šī mijiedarbība var izpausties arī plašākā nozīmē.

Pirmkārt, ja pušu starpā ir noslēgts šķirējtiesas līgums, bet prasītājs ceļ tiesā prasību pret atbildētāju un atbildētājs neiesniedz savlaicīgus iebildumus par to, ka strīds nav pakļauts tiesai, bet tā vietā veic darbības savu tiesību aizsardzībai tiesā, piemēram, sniedz paskaidrojumus pēc būtības, uzskatāms, ka puses atteikušās no šķirējtiesas līguma.²⁰ Proti, puses paudušas netiešu piekrišanu atkāpties no šķirējtiesas līguma.²¹ Šāda netieši izteikta atkāpšanās no šķirējtiesas līguma tiek atzīta gadījumos, kad viena no pusēm strīdu nodod izskatīšanai vispārējās jurisdikcijas tiesā, bet otra par šādu pieteikumu, neapstrīdot tiesas jurisdikciju, sniedz paskaidrojumus pēc būtības.²² Tieši sākotnējo paskaidrojumu sniegšana par tiesā celto prasību ir termiņš, līdz kuram atbildētājam jānorāda tiesai par strīda pakļautību šķirējtiesai, jo Parauglikuma 8. pants noteic: "Tiesa, kurai ir iesniegts prasības pieteikums jautājumā, par kuru ir noslēgts šķirējtiesas līgums, ja puse tā pieprasa, ne vēlāk kā iesniedzot savu pirmo atbildes rakstu par strīdu pēc būtības, novirza

²⁰ Volkova M. Valsts un šķirējtiesā. Jurista Vārds, 18.12.2007., Nr. 51 (504). Pieejams: https://www.cobalt.legal/files/bundleNewsPost/2071/18_12_2007_JV_Maija.pdf [aplūkots 14.02.2019.].

²¹ Gaillard E., Savage J. Fouchard Gaillard Goldman On International Commercial Arbitration. The Netherlands: Kluwer Law International, 1999, p. 405.

²² Ibid., p. 441.

puses uz šķirējtiesu, ja vien nekonstatē, ka šķirējtiesas līgums ir spēkā neesošs, nedarbojas vai to nav iespējams izpildīt.”

Otrkārt, *vice versa*, ja pušu starpā nav noslēgts šķirējtiesas līgums, bet prasītājs ceļ prasību pret atbildētāju šķirējtiesā un atbildētājs savlaicīgi, tas ir, saskaņā ar Šķirējtiesu likuma 24. panta otro daļu līdz atsaukšanas sniegšanas termiņa beigām, neceļ iebildumus par strīda pakļautību šķirējtiesai, secināms, ka puses šajā gadījumā ir netieši vienojušās par konkrētā strīda izšķiršanu šķirējtiesā. Tāpat, kā norāda Inga Kačevska, šāds pušu nodoms tikt no jauna saistītām ar šķirējtiesas līgumu, kas var izpausties arī darbībās, var tikt konstatēts tajā gadījumā, ja noticis pārjaunojums (piemēram, jauns nomnieks stājies iepriekšējā vietā) un no viņa darbībām ir skaidri izsecināms nodoms un piekrišana būt saistītam ar šķirējtiesas līgumu, tāpat kā ar to bija saistīts iepriekšējais nomnieks.²³

3. Iebildumu savlaicīga izteikšana un novēlotas iebildumu izteikšanas sekas

Lai būtu pamats runāt par iespējami zaudētām tiesībām uz iebildumiem par iespējamu pārkāpumu, pusei jābūt tādā situācijā, ka minētais pārkāpums tai bija zināms.²⁴ Tātad dispozitivitātes principa uzlikts pienākums iebilst pret pārkāpumu, lai nezaudētu tiesības arī vēlāk atsaukties uz šo pārkāpumu, pusei rodas brīdī, kad tā par šo pārkāpumu ir uzzinājusi.

Cik ātri pusei jāpauž iebildumi, lai varētu uzskatīt, ka tā šos iebildumus paudusi bez nepamatotas kavēšanās? Šajā ziņā vērā ņemamas atziņas, kas autora ieskatā varētu tikt pārņemtas arī Latvijā, ir paustas Vācijas tiesībās. Proti, Vācijas judikatūrā, atsaucoties uz tiesību doktrīnas atziņām, norādīts: nekavējoties (vācu val. – *unverzüglich*) nozīmē, ka iebildumi tiek pausti vai nu nākamajā šķirējtiesas procesa sēdē (lietas mutiskā izskatīšanā), vai arī, ja šāda sēde nav noteikta (piemēram, sēde vēl nav nozīmēta, vai arī lietu plānots izskatīt rakstveida procesā), līdz ar nākamo rakstisko dokumentu iesniegšanu.²⁵

Vienlaikuma no Parauglikuma 4. panta līdztekus plašāk vērtējamam kritērijam “bez nepamatotas kavēšanās” izriet – ja noteiktu iebildumu paušanai paredzēts noteikts termiņš, pusei attiecīgie iebildumi jāpauž attiecīgajā termiņā. Kā piemērus var minēt Šķirējtiesu likuma 17. panta piektās daļas noteikumus, kas paredz, ka noraidījums šķirējtiesnesim jāpiesaka ne vēlāk kā piecu dienu laikā pēc tam, kad puse uzzinājusi par attiecīgā šķirējtiesneša iecelšanu vai kad pusei kļuvis zināms kāds no apstākļiem, kura dēļ attiecīgais šķirējtiesnesis nedrīkst izskatīt attiecīgo lietu, kā arī Šķirējtiesu likuma 24. panta otrās daļas noteikumus, kas paredz, ka iebildumus par strīda pakļautību šķirējtiesai puse var iesniegt līdz atsaukšanas termiņa beigām.

Kādas sekas iestājas, ja puse nav savlaicīgi iesniegusi iebildumus? Arī šajā ziņā var norādīt uz pārņemšanas vērtām atziņām Vācijas tiesībās, uz kurām norādīts

²³ Kačevska I. 2010, 132.–133. lpp.

²⁴ Derains Y., Schwartz E. A. 1998, p. 349.

²⁵ Naumburgas Augstākās zemes tiesas (Oberlandesgericht Naumburg) 21.02.2002. spriedums lietā 10 Sch 08/01. Pieejams: <http://www.disarb.org/de/47/datenbanken/rspr/olg-naumburg-az-10-sch-08-01-datum-2002-02-21-id166> [aplūkots 18.02.2019.].

arī Parauglikuma 4. panta komentārā.²⁶ Ja šķīrējtiesas procesa gaitā nav celti attiecīgi iebildumi par iespējamiem pārkāpumiem, puse nevar izmantot argumentus par šiem pārkāpumiem, nedz lai atceltu pieņemto šķīrējtiesas spriedumu (respektīvi, tas nevar būt *set-aside* pamats),²⁷ nedz arī lai atteiktu attiecīgā šķīrējtiesas sprieduma izpildi.²⁸

Pilnībā jāpiekrīt Ingai Kačevskai, kura norāda uz pretrunīgu Latvijas tiesu praksi, piemērojot (būtībā – nepiemērojot – autora piebilde) tiesību zaudēšanu jeb atteikšanos no tiesībām uz iebildumiem, proti, “ir svarīgi, ka šādi iebildumi pirmo reizi nevar tikt celti šķīrējtiesas sprieduma izpildes un atzīšanas procesa laikā, un tiesai ir jākonstatē, vai puse ir procesa laikā iebildusi vai mēģinājusi iebilst”.²⁹ Kaut arī, kā norādīts iepriekšējā sadaļā, Šķīrējtiesu likuma 48. panta redakcija uzskatāma par nepilnīgu un būtu jāpapildina, likumdevējam skaidri norādot, kādi likuma noteikumi uzskatāmi par procesuālās publiskās kārtības elementiem, kas ir piemērojami pat tad, ja puse nav savlaicīgi iebildusi pret iespējamiem pārkāpumiem, – vairāki no Civilprocesa likuma 536. panta pirmajā daļā paredzētajiem pamatiem atteikumam izsniegt izpildu rakstu norāda uz tādiem iespējamiem pārkāpumiem, kurus ievērojot un pat negaidot grozījumus Šķīrējtiesu likuma 48. pantā tiesām būtu jāvērtē, vai pusēm bijis zināms par šiem pārkāpumiem, vai puses par tiem šķīrējtiesas procesa laikā ir cēlušas iebildumus un, ja ir cēlušas, vai tas ir darīts savlaicīgi. Kā piemērus šajā sakarā var minēt iespējamās šķīrējtiesas procesa norises pārkāpumus, kas izriet no Civilprocesa likuma 536. panta pirmās daļas 6. un 7. punktā norādītajiem izpildu raksta izsniegšanas atteikuma pamatiem, vai arī situācijas, ja šķīrējtiesas spriedums pieņemts par strīdu, kas nav paredzēts šķīrējtiesas līgumā.

Kopsavilkums

1. Tiesību uz iebildumiem ierobežošana noteic pienākumu šķīrējtiesas procesa pusēm savlaicīgi paust savus argumentus, tajā skaitā iebildumus par iespējamiem procesuālajiem pārkāpumiem.
2. Tiesību uz iebildumiem ierobežošana ir tiesiskās aizsardzības līdzeklis, kas aizsargā otru pusi (citas puses) šķīrējtiesas procesā pret nepamatotu šķīrējtiesas procesa vai arī šķīrējtiesas nolēmuma izpildes novilcināšanu.
3. No 2. punktā norādītā secinājuma izriet, ka otrai pusei ir tiesības gan šķīrējtiesas procesa gaitā, gan arī, kad tiek izlemts jautājums par šķīrējtiesas nolēmuma izpildi, norādīt, ka puse, kura pauz iebildumus, ir zaudējusi tiesības uz šo iebildumu paušanu.
4. Jāpiekrīt citu autoru iepriekš paustajam, ka tiesību uz iebildumiem ierobežošana ir viens no galvenajiem šķīrējtiesas procesa principiem. Tomēr lietotais

²⁶ UNCITRAL 2012 Digest of Case Law on the Model Law on International Commercial Arbitration. New York: UNITED NATIONS, 2012, p. 19. Pieejams: <http://www.uncitral.org/pdf/english/clout/MAL-digest-2012-e.pdf> [aplūkots 18.02.2019.].

²⁷ Štutgartes Augstākās zemes tiesas (Oberlandesgericht Stuttgart) 16.07.2002. spriedums lietā 10 Sch 08/02. Pieejams: <http://www.disarb.org/de/47/datenbanken/rspr/olg-stuttgart-az-1-sch-08-02-datum-2002-07-16-id187> [aplūkots 18.02.2019.].

²⁸ Naumburgas Augstākās zemes tiesas (Oberlandesgericht Naumburg) 21.02.2002. spriedums lietā 10 Sch 08/01. Pieejams: <http://www.disarb.org/de/47/datenbanken/rspr/olg-naumburg-az-10-sch-08-01-datum-2002-02-21-id166> [aplūkots 18.02.2019.].

²⁹ Kačevska I. 2010, 253. lpp.

jēdziens “atteikšanās princips” nav uzskatāms par veiksmīgu, tādēļ autors piedāvā lietot jēdzienu “iebildumu savlaicīgas paušanas princips”.

5. Lai arī principā var pastāvēt regulējums, kas paredz – ja iebildumi nav savlaicīgi pausti, puse šī iemesla dēļ var zaudēt tiesības iebilst arī par imperatīvu tiesību normu pārkāpumu –, šāds regulējums nebūtu uzskatāms par Latvijas šķīrējtiesu tiesībās un situācijā iederīgu. Likumdevējam Šķīrējtiesu likumā, domājams, papildinot šī likuma 48. pantu ar pirmo prim daļu, vajadzētu tieši norādīt, kuru tiesību normu pārkāpumu gadījumā tiesības uz iebildumiem nevar tikt zaudētas, pat ja tās iepriekš nav paustas. Šīs tiesību normas būtu uzskatāmas par Latvijas procesuālo publisko kārtību. Autora ieskatā tiesības uz iebildumiem nebūtu pieļaujams zaudēt, ja runa ir par Šķīrējtiesu likuma 5. panta pārkāpumiem (ierobežojumi noteiktu civiltiesisko strīdu izšķiršanai šķīrējtiesai) vai arī 15. panta pārkāpumiem (gadījumi, kad persona nevar būt par šķīrējtiesnesi).
6. Sekojot Vācijas tiesībās paustajām atziņām, arī Latvijā ar iebildumu savlaicīgu paušanu būtu saprotams pienākums paust attiecīgos iebildumus vai nu nākamajā šķīrējtiesas procesa sēdē (lietas mutiskā izskatīšanā), vai arī, ja šāda sēde nav noteikta (piemēram, sēde vēl nav nozīmēta, vai arī lietu plānots izskatīt rakstveida procesā), līdz ar nākamo rakstisko dokumentu iesniegšanu.
7. Arī līdz 5. punktā ierosināto grozījumu veikšanai Šķīrējtiesu likumā tiesām, lemjot par šķīrējtiesu nolēmumu izpildi un saņemot iebildumus no puses, pret kuru vērsta nolēmuma izpilde, par iespējamiem pārkāpumiem, jāvērtē, vai pusei bijusi iespēja paust šos iebildumus jau šķīrējtiesas procesa gaitā, vai puse šos iebildumus ir paudusi, un, ja puse to nav darījusi, vai tā šādā veidā nav zaudējusi tiesības uz iebildumiem.